

67-72-15/2
30.08.2020

ВІДГУК

Офіційного опонента, кандидата архітектури,
доцента кафедри архітектури та містобудування
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
Поліщук Лариси Клавдіївни
на дисертаційну роботу Субін-Кожевнікової Альони Сергіївни
«Розвиток архітектури м. Вінниці наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ ст.»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури
за спеціальністю 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури
в спеціалізовану вчену раду Д 35. 052.11
при Національному університеті „Львівська політехніка”

У процесі складних для України трансформацій охорона національної культурної спадщини, яка сприяє формуванню спільних ідеалів та цінностей, залишається важливим завданням держави і суспільства. Архітектурно-містобудівна спадщина є безцінним джерелом інформації, яке дає змогу відтворити певні грані життя українського народу протягом попередніх історичних періодів. Тому заслуговує схвалення кожна ґрунтовна наукова праця, у якій висвітлюються: історія появи та видозміни на теренах України нерухомих пам'яток; процеси архітектурно-містобудівних трансформацій, які відбуваються у історичних населених місцях.

Актуальність теми. У процесі активних архітектурно-містобудівних перетворень у центральній частині Вінниці протягом останніх десятиліть значення культурної спадщини часто нівелюється, що призводить до прискореного руйнування історично сформованого середовища, архітектурно-розпланувального укладу. З огляду на ці процеси реставрація та належне утримання історичної частини Вінниці потребують поглибленого історико-архітектурного обґрунтування. Незважаючи на значну кількість наукових публікацій, переважно історичного спрямування, архітектурно-стильові особливості забудови Вінниці кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., що сформували характер міста та його своєрідність, комплексно не досліджено. Це створило ситуацію, коли в сучасних умовах роботи з регенерації та ревіталізації історичного середовища, реставрації та адаптації об'єктів

культурної спадщини під нові функціональні потреби проводяться без належного наукового обґрунтування. Для успішного комплексного проведення таких робіт необхідно визначити особливості формування розпланувальної структури міста та стильові особливості архітектури Вінниці окресленого періоду. Проблематика даного дослідження має також велике значення для формування цілісної картини розвитку архітектури історичних міст України.

Відтак тема дисертації Субін-Кожевнікової А. С. є актуальною як з точки зору історико-теоретичної, так і з точки зору збереження історичного середовища.

Тема дисертації органічно вписується у рамки наукових досліджень відповідно до міської програми «Програма реставрації об'єктів культурної спадщини на територіях населених пунктів, що входять до складу Вінницької міської об'єднаної територіальної громади на 2018 – 2020 роки» затвердженої рішенням Вінницької міської ради від 22.12.2017 р. № 1020. Напрямок дослідження узгоджується з Законом України «Про охорону культурної спадщини» (№ 1805-III, Редакція від 25.01.2019, підстава 2457-VIII).

Наукова новизна і практичне значення.

Наукова новизна результатів, отриманих у підсумку дисертації Субін-Кожевнікової А. С. не викликає сумніву. У роботі вперше визначено основні архітектурно-містобудівні етапи розвитку Вінниці наприкінці XIX – у першій половині XX ст. та розкрито архітектурно-стильові особливості забудови Вінниці на різних етапах розвитку. Особливо треба відмітити те, що дисертаційне дослідження вводить до наукового обігу раніше не опубліковані документальні та іконографічні матеріали із зібрань архівів та бібліотек, що є цінним теоретичним джерелом для подальших досліджень. Водночас, опрацьований фактологічний матеріал може бути використаний при підготовці довідкових видань з історії архітектури України. Не менш вагомим здобутком є можливість використання результатів дослідження в навчальному процесі вищих архітектурних шкіл. Також дане дослідження має практичне значення для вирішення пам'яткоохоронних питань на об'єктах культурної спадщини. Цим відзначається практичне значення роботи.

Обґрунтованість наукових результатів дисертації забезпечена відповідністю наукових методів дослідницьким завданням, детальним аналізом значного об'єму

теоретичного і архівного матеріалу та матеріально-предметної структури збереження пам'яток.

Структура дисертації. Ознайомлення з дисертацією засвідчує, що її структура містить усі необхідні елементи, перелічені у «Вимогах до оформлення дисертації», затверджених наказом № 40 Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. Дисертація, загальним обсягом **273** сторінки, містить **166** сторінок основного тексту (у тому числі **28** сторінок ілюстрацій і таблиць) побудована за проблемно-хронологічним принципом, складається з анотації, сторінки «Зміст», переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (*298 позицій*) та додатків (**53** сторінки).

У *вступній частині* (с. 24–28) обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовані мета, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, окреслено хронологічні та географічні межі, зазначено наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено інформацію про апробацію та впровадження отриманих результатів.

Заявлена автором *мета* – визначити основні етапи та розкрити характерні особливості процесу розвитку розпланувальної структури та архітектури м. Вінниці наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ ст. – загалом не викликає сумнівів і в повноті розкриває заявлену тему дослідження. Мета досягається шляхом послідовного вирішення сформованих дослідницьких *завдань*, що свідчить про наукову точність автора.

Перший розділ «Історіографія та методика дослідження процесу розвитку архітектури м. Вінниці» (с. 29 – 48) містить аналіз вітчизняних та закордонних наукових досліджень у сфері архітектури і суміжних дисциплін та першоджерел щодо архітектури м. Вінниці. Систематизуючи наявні матеріали автор доходить до обґрунтованого висновку, що «незважаючи на значний інтерес до культурної спадщини Поділля, дослідження архітектури Вінниці мали фрагментарний характер» (с. 35). Окрему вагому частину першого розділу складає формування автором методики дослідження процесу розвитку архітектури м. Вінниці наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ ст. Основою роботи стало постадійне виконання

дослідницьких завдань із застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження.

Другий розділ «Загальні тенденції розвитку м. Вінниці» (с. 49 – 77) присвячений змінам розпланувальної структури міста на різних історичних етапах. Розглянувши історичні передумови та охарактеризувавши головні фактори впливу на процес архітектурно-містобудівного розвитку Вінниці наприкінці XIX – у першій половині XX ст., автором створено історичну періодизацію та визначено головні віхи розвитку міста. Розділ супроводжується ретельно підібраними ілюстраціями, що суттєво доповнюють логіку викладу.

Третій розділ «Архітектура м. Вінниці наприкінці XIX – початку XX ст.» (с. 80 – 128) заслуговує особливої уваги, є однією з найцінніших за науковою сутністю та інформативною насиченістю частиною роботи. У розділі проаналізовано основні планувальні, архітектурно-композиційні та стильові особливості будівель та їх фасадів на кожному етапі розвитку Вінниці, подано характер зовнішнього декору, сформовано типологічні групи за характерними ознаками. Здійснено порівняльний аналіз архітектурно-стильових змін забудови Вінниці наприкінці XIX – поч. XX ст.

У *четвертому розділі* «Архітектура м. Вінниці 1920 – 1955-х рр.» (с. 129 – 156) авторка зосереджує увагу на планувальному, архітектурно-композиційному та стильовому вирішенні різних типологічних груп будівель. На основі аналізу фасадів будівель різного призначення, з'ясовано основні засоби їх вирішення. Здійснено порівняльний аналіз архітектурно-стильових змін забудови Вінниці на трьох етапах розвитку. Визначено, що в архітектурному формотворенні за радянських часів переважали засоби відтворення ідеологічно-політичних умов тієї доби.

У завершальному *п'ятому розділі* «Стан та проблеми збереження архітектурно-містобудівної спадщини Вінниці кінця XIX – першої половини XX ст.» проаналізовано стан пам'яткоохоронної справи, досліджено сучасний стан об'єктів архітектурної спадщини м. Вінниці, визначено головні проблеми збереження архітектурно-містобудівної спадщини. Запропоновано принципи та заходи, спрямовані на впорядкування середмістя Вінниці, збереження та подальше використання досліджуваних об'єктів. За результатами досвіду європейських країн встановлено, що збереження та включення об'єктів культурної спадщини в

суспільне життя може мати багатосторонній позитивний вплив на розвиток сучасного міста.

Наприкінці праці викладені загальні висновки, які достатньою мірою відповідають заявленій меті та завданням і відображають основні результати дослідження. Нема сумніву, що автор у достатній мірі володіє науково-методологічним апаратом демонструючи різнобічні знання та уміння опрацювати великий об'єм наукової інформації.

Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях та авторефераті. Загальний зміст дисертації Субін-Кожевнікової А. С. цілком співвідноситься зі змістом автореферату. Основні положення дослідження опубліковано в 6 наукових фахових виданнях України; 1 стаття за темою дослідження опублікована в періодичному виданні іншої держави. Ще 3 статті були вміщені в інших періодичних виданнях України, також опубліковано 4 публікації за матеріалами конференцій та тези доповідей. *Результати дослідження* були оприлюднені на 7 міжнародних та українських конференціях і знайшли практичне впровадження в проектній практиці автора (с. 223–225).

Разом з тим, відзначаючи актуальність дослідження, високий рівень його наукового опрацювання, теоретичну й практичну значущість, є підстави, для висловлення окремих зауважень.

До зауважень та дискусійних питань віднесено наступні положення:

1. Приєднання Вінниці у складі Східного Поділля до Речі Посполитої (1569) хронологічно співпало з поширенням у східній Європі нових засад містобудування, забудови за «німецьким» правом, що призвело до протиставлення і нашарування східної і західної містобудівної традиції в регіоні: давньоруської з відкритими просторами й домінантами та регулярної західної. У цей час розбудовується дільниця Нове місто у Вінниці з відповідними розпланувальними елементами: новий замок, монастирі єзуїтів і домініканців, пізніше капуцинів, ринкова площа, формуються нові квартали національних громад: єврейської, українсько-польської шляхти, а також переселенців зі Старого міста – місцевої української громади з перенесеними та новозакладеними церквами, монастирями та колегіумом.

Проте, не зовсім зрозуміло з тексту дисертації, якою була на початок періоду дослідження розпланувальна структура Нового міста, сформована у XVII – XVIII ст., яка поєднувала планувально-замкнену та лінійно-орієнтовану містобудівну систему забудови і як вплинули на неї регулярні класицистичні втручання першої половини XIX ст. Те саме стосується унікального традиційного розпланування Старого міста, початок формування якого сягає княжих часів, а також інших містобудівних осередків Вінниці, які формувалися у період Речі Посполитої.

Натомість у дисертації наголошується на запровадженні після приєднання до Російської імперії класицистичної регулярності у містобудуванні, частковій планувальній реконструкції історичного ядра, як беззаперечно необхідних і позитивних втручань у історично сформований каркас, який ілюстрував власну особливу, тривалу історичну традицію містобудівного розвитку Вінниці. Можливо, доцільніше було б розглянути результати регулярного планування в контексті його механіцизму стосовно історичних ділянок та позитивного впливу на загальне планувальне об'єднання міста, формування нових урбанізованих територій.

2. На схемах еволюції міського каркасу, представлених у таблицях 2.5 «Розвиток м. Вінниці наприкінці XIX – на початку XX ст. (формування розпланувальної структури)», також у табл. 2.6 «Розвиток м. Вінниці у 1920-1955-ті рр. (формування розпланувальної структури)», на нашу думку, варто було б графічними засобами позначити різночасові міські території, детально описані у тексті дисертації з виділенням новозакладених на конкретний період, реконструйованих, без втручань, а також, за можливості, коригувань існуючої мережі вулиць історичного ядра.

3. Термін «формування», використаний у назвах таблиць 2.5 і 2.6, який вживається стосовно розпланувальної структури міста у різні хронологічні періоди варто було б замінити на «трансформація», «розвиток» - терміни, які авторка вживає у тексті дисертації та авторефераті.

4. У параграфі 4.2.2 дещо оглядово проаналізовані стильові спрямування, які поширилися в архітектурі Вінниці 1945-55-х рр., що очевидно пов'язано з надто розлогим предметом дослідження.

5. Розділ 5 «Стан та проблеми збереження архітектурно-містобудівної спадщини Вінниці кінця XIX – першої половини XX ст.» є прикінцевим синтезуючим і містить доцільні рекомендації щодо збереження архітектурно-містобудівної спадщини Вінниці. Разом з тим, значна частина текстового матеріалу цієї частини дисертації має описово-аналітичний, а не узагальнюючий, рекомендаційний характер.

Висновок. Зміст і результати дисертаційної роботи Субін-Кожевнікової Альони Сергіївни «Розвиток архітектури м. Вінниці наприкінці XIX – у першій половині XX ст.», виконаної за спеціальністю 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури, відповідають поставленій меті, є актуальними та мають практичне значення. Об'єкт, предмет та завдання роботи сформульовані коректно, наукова новизна заслуговує на увагу. Робота є завершеною працею, в якій отримані нові науково-обґрунтовані результати, щодо визначення шляхів збереження цінних історичних об'єктів на території України, сформовано перелік актуальних рекомендацій щодо збереження архітектурної спадщини м. Вінниці

Підсумовуючи викладене вище вважаю, що є всі підстави для результуючого висновку, що дисертація «Розвиток архітектури м. Вінниці наприкінці XIX – у першій половині XX ст.», відповідає вимогам пунктів 9 та 11 "Порядку присудження наукових ступенів" затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 (зі змінами, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. №656), що висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор - Субін-Кожевнікова Альона Сергіївна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури.

Кандидат архітектури,
доцент кафедри архітектури та містобудування
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу

Підпис Л. К. Поліщук засвідчую
Учений секретар ІФНТУНГ
27.08. 2020 р.

Поліщук Л. К.

Процюк В. Р.